

СИТУАТИВНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

В статті розглянуто проблему використання ситуативних завдань на уроках українського мовного курсу як засобу формування комунікативних умінь і навичок учнів.

The article deals with the problem of using situational tasks as a means of forming students' communicative competence in the Ukrainian language teaching classroom.

Зміна соціально-політичних функцій української мови, надання їй на конституційному рівні статусу державної послужили вагомими причинами для переорієнтації мети її навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Сучасні підходи до навчання мови визначаються як основними функціями самої мови – бути найважливішим засобом спілкування й пізнання, так і замовленням суспільства – сформувати всебічно розвинену й соціально активну особистість, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови в різних життєвих ситуаціях.

Комунікативна спрямованість уроків української мови є предметом досліджень багатьох учених-методистів – О.М.Біляєва, М.С.Вашуленка, О.П.Глазової, С.Я.Ярмоленко, С.О.Карамана, В.Я.Мельничайка, М.І.Пентиліок, Л.В.Скуратівського, Г.Т.Шелехової та ін.

Як переконливо свідчить практика, формування комунікативних умінь і навичок є однією з основних проблем сучасної методики навчання мови. Часто учні, засвоївши основи науки про мову, відчують труднощі у мовленнєвому спілкуванні. Невідповідність між теорією і практикою живого спілкування особливо відчувається тоді, коли необхідно застосувати набуті знання для правильного вживання слова, для побудови речень, зв'язних висловлювань з певною комунікативною метою.

Учені звертають увагу на те, що в процесі навчання української мови учні повинні навчитися практично застосовувати різновиди усного та писемного мовлення. Для цього необхідно активізувати мислительну діяльність школярів, зацікавити застосуванням вивченого мовного матеріалу на практиці, у конкретній ситуації, близькій до реального життя учня.

Мета статті – окреслити проблему застосування ситуативних завдань на уроках української мови для формування комунікативних умінь і навичок учнів.

Сучасні вимоги до навчання мови ставлять за мету залучення учнів до такої співпраці, яка б вимагала їх активної участі. Найнадійніший спосіб досягти такої мети – це поставити учнів перед необхідністю розв'язувати комунікативні завдання.

М.І.Пентилок, досліджуючи проблему комунікативної спрямованості в навчанні рідної мови, зазначала: “Сучасний учитель повинен в основу навчання спілкування покласти навчання діяльності спілкування, щоб процес засвоєння мовного матеріалу і мовленнєва діяльність поєднувалися з перевагою мовленнєвої практики” [3, с.9].

Під час мовленнєвої діяльності у школярів активізуються свідомість, мислення, зорієнтовані комунікативною метою висловлювання. Навчання мови на комунікативній основі створює умови для того, щоб учні вивчали в єдності систему мовних одиниць і прояви функціонування їх, реалізували ці одиниці в конкретних мовленнєвих ситуаціях, відтворювали готові та створювали власні висловлювання.

Комунікативний підхід у навчанні мови передбачає активізацію мовленнєвої діяльності учнів через використання мовленнєвих ситуацій.

Розглядаючи ситуацію як систему взаємин учасників акту спілкування, учені зазначають, що ситуативність – неодмінна умова для створення висловлювань. Стимулом для мовлення може бути тільки конкретна ситуація, а ситуативність – це співвіднесеність фраз із тими взаємостосунками, у яких перебувають учасники процесу спілкування. Сутність ситуативності показує, що реалізація її неможлива без особистісної індивідуалізації, тому що створювати на уроці ситуації як систему можна, тільки маючи відомості про потенційних співрозмовників: їхній досвід, контекст діяльності, коло інтересів, світогляд та статус особистості в колективі [4, с.114].

На уроці мовленнєві задачі можуть виникати природно, як в умовах реального спілкування, і можуть створюватись учителем.

Природні мовленнєві ситуації виникають у класі часто. Вони пов'язані з організацією навчального процесу. Однак коло їх обмежене, тому вони не можуть забезпечити активізацію всього мовного матеріалу, що вивчають учні.

Навчальна мовленнєва ситуація відрізняється від природної тим, що мовленнєвий стимул створюється словесно.

Навчальна мовленнєва ситуація є ефективним засобом формування комунікативних умінь і навичок. По-перше, вона ставить учнів в умови, близькі до умов реального мовленнєвого спілкування. Це підвищує їх інтерес до вивчення мови, оскільки школярі переконуються в тому, що можуть реалізувати свої мовні можливості в мовленнєвому акті.

По-друге, у навчальній мовленнєвій ситуації можна активізувати вивчений лексико-граматичний матеріал так, щоб він виступав засобом розв'язання певних позамовних, комунікативних завдань, а це сприяє засвоєнню навчального матеріалу.

По-третє, навчальна мовленнєва ситуація сприяє розвитку уяви учнів. Досвід показує, що там, де вчитель постійно вводить учнів в уявні ситуації, вони з бажанням "входять у роль" і легко сприймають умовність навчальної ситуації [2, с.74].

Щоб наблизити умови навчання до природних умов спілкування, необхідно ввести учня в комунікативну ситуацію і навчити його орієнтуватися в ній, тобто ясно уявляти собі співрозмовника, умови мовлення і завдання спілкування. Ця проблема може бути вирішена за допомогою ситуативних завдань.

Вивченню ситуативних завдань та окремих аспектів їх використання на уроках української мови присвячені праці П.І.Білоусенка, О.П.Глазової, Т.К.Донченко, Л.Шевцової, Г.Т.Шелехової та ін.

У педагогічній та психологічній літературі під терміном "ситуативне завдання" найчастіше розуміють інтелектуальні завдання, що містять запитання або мету діяльності, умови виконання діяльності та деякі вимоги до виконання.

Мета системи ситуативних завдань – формування основних комунікативних умінь: орієнтуватися в умовах спілкування, планувати і створювати власні висловлювання відповідно до ситуації спілкування; добирати мовні засоби, які б відповідали окресленій мовленнєвій ситуації; коригувати висловлювання з урахуванням ситуації спілкування, тобто досягнення адекватності мовлення.

Ученими доведено, що формування комунікативних умінь і навичок неможливе без урахування ситуації спілкування. Виступаючи як спосіб спілкування й пізнання, мовлення підпорядковується меті спілкування.

Методисти зазначають, що виконання ситуативного завдання передбачає закріплення знань, реалізацію й формування навичок та умінь у конкретній ситуації, змодельованій за допомогою словесного

опису чи інших засобів навчання, і сприяє процесу пізнання через спостереження та сприймання.

Ситуативні завдання стимулюють мислення учнів, викликають у них інтерес до навчального матеріалу, підвищують їхню активність, розширюють можливості практичного застосування вивченого матеріалу [5, с.30].

Використання ситуативних завдань має виняткове значення. Адже такі завдання формують в учнів уміння вільно і творчо використовувати лексичні і граматичні засоби мови, підводять їх до спілкування в умовах природної комунікації, дисциплінують мислення, загострюють чуття мови, привчають гнучко користуватися нею, вибираючи з декількох варіантів той, який найбільше підходить для певних умов спілкування.

Навчально-пізнавальну діяльність розглядають у рамках дидактичної взаємодії “викладання-учіння”. Проаналізувавши структуру цієї взаємодії, можна виокремити пізнавальну ситуацію, об’єкт, предмет, емпіричну галузь, пізнавальні засоби, результат. Названі елементи становлять відносно замкнутий цикл навчально-пізнавальної діяльності. Активізувати її можна за умови створення такої ситуації, коли особистість зацікавлена здобути нові знання. Пізнавальна ситуація є основою для створення ситуативних завдань.

При створенні завдань слід брати до уваги зв’язок одного виду завдань з іншими – це уможливило виокремлення їхніх змістових та процесуальних якостей. До змістових якостей відносять предметні знання та способи діяльності, ситуації застосування знань, аспекtnі проблеми, загальнопредметні розумові дії, методологічні знання й методи пізнання, навчальні вміння, процедури творчої діяльності. До процесуального аспекту завдань належать рівні засвоєння (свідоме сприйняття й запам’ятовування, використання знань у відомій ситуації, творче застосування знань і вмінь у незнайомій ситуації, емоційно-ціннісне ставлення до процесу учіння та галузі діяльності), формування якостей знань (повноти, глибини, одеративності, гнучкості, системності, систематичності, конкретності, узагальненості, розгорнутості, згорнутості, усвідомлення, міцності).

Будуючи методичну систему завдань, слід брати до уваги всі названі показники. Потрібно пам’ятати також про багатофункціональність завдань, що виражається в детермінації діяльності, засвоєнні змісту, повторенні, закріпленні, контролі, мнемонічній діагностиці, визначенні ступеня самостійності та ін. [5, с.43].

Використання ситуативних завдань передбачає атмосферу доброзичливості, заохочення. Вони дають можливість дітям орієнтуватися у конкретній ситуації спілкування і тим самим сприяють реалізації їх мовленнєвої творчості, розвиваючи уміння співвідносити зміст і форму висловлювання.

Сучасна методика навчання української мови повинна стимулювати самостійне творче мислення учня, спираючись на його практичний досвід. Вдалий підбір навчального матеріалу з урахуванням орієнтації в життєвих ситуаціях дає змогу винести мотивацію до подальшої самоосвіти та навчити учня застосовувати набуті знання на практиці.

Отже, процес навчання має активізувати думку школяра шляхом використання різноманітних творчих робіт. Такі вправи повинні бути частиною роботи, спрямованої на вироблення комунікативних умінь і навичок. Створення і вирішення ситуативних завдань на уроці сприяє не тільки кращому засвоєнню програмового матеріалу, формуванню комунікативних умінь і навичок, а й розвиває інтелектуально-розумові здібності учнів, виробляє навички самоосвіти.

Література

1. Лещенко Г.О. Система ситуативних завдань до уроків розвитку зв'язного мовлення (5 кл.) // Українська мова і література в школі. – 2004. – №5. – С.13-16.
2. Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе: Пособие для учителей. – К.: Рад. шк., 1989. – 144 с.
3. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості в навчанні рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1999. – №3. – С.8-10.
4. Шевцова Л. Був такий випадок... // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2001. – №2. – С.114-119.
5. Шевцова Л. Дидактична суть ситуативних завдань // Дивослово. – 2002. – №6. – С.30-43.